

Постанова про визнання речовими доказами як кримінальне процесуальне рішення

Галина Миколаївна Гетьман*

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна

*e-mail: g.m.getman@nlu.edu.ua

Анотація

Актуальність дослідження полягає в тому, що попри прийняття чинного кримінального процесуального закону України у 2012 р. деякі процесуальні питання залишаються дискусійними, спірними та подекуди невизначеними, зокрема, прийняття кримінального процесуального рішення слідчим, детективом, дізнавачем, прокурором, у формі постанови, щодо визнання предметів, речей, документів речовими доказами. Законодавець не встановив чіткої норми, що вимагає складення такого різновиду кримінального процесуального документа, проте, представники сторони обвинувачення приймають такі процесуальні рішення на стадії досудового розслідування, що породжує дискусії зі сторони захисту, представники якої продовжують активно стверджувати про незаконність прийняття такого кримінального процесуального рішення, як постанова про визнання речовими доказами. Метою статті є саме аналіз такого правового явища, як прийняття кримінального процесуального рішення, на стадії досудового розслідування слідчим, детективом, дізнавачем, прокурором, у формі постанови про визнання речовими доказами, з'ясування підходу у цій площині національних судів та Європейського суду з прав людини. З урахуванням означеної мети у статті на підставі застосування методу аналізу розглянуто чинне кримінальне процесуальне законодавство України, окремі положення Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. та практика національних судів першої інстанції. Досліджено наукові думки окремих науковців щодо необхідності прийняття такого кримінального процесуального рішення у формі постанови про визнання речовими доказами, що дало підстави означити місце в системі юридичних знань такого правового явища. Окрім того, на підставі порівняння здійснено дослідження практики ЄСПЛ щодо визначення стандартів законності та пропорційно вилучення майна в особи як речових доказів під час досудового розслідування у кримінальному провадженні та визначено важливість впливу на практику прийняття кримінальних процесуальних рішень у кримінальному провадженні на національному рівні. Ця наукова розвідка дає підстави стверджувати, що на сьогодні серед науковців та практиків відсутня єдність думок щодо розуміння окремих положень КПК України, залишаються певні проблеми з усвідомлення сутності кримінальних про-

цесуальних рішень, що приймаються стороною обвинувачення на стадії досудового розслідування, і це є підставою для подальших досліджень та врегулювання змісту окремих положень на законодавчому рівні.

Ключові слова: постанова про визнання речовими доказами; кримінальне процесуальне рішення; сторона обвинувачення; досудове розслідування; арешт майна.

Resolution on the Recognition of Material Evidence as a Criminal Procedural Decision

Halyna M. Hetman*

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

*e-mail: g.m.getman@nlu.edu.ua

Abstract

Despite the adoption of the current criminal procedural law of Ukraine in 2012, some procedural issues remain debatable, controversial and, in some cases, unclear. One such issue is the adoption of a criminal procedural decision by an investigator, detective, inquiry officer or prosecutor, in the form of a ruling, regarding the recognition of objects, items or documents as material evidence. After all, the legislator has not established a clear rule requiring the drafting of this type of criminal procedural document, but representatives of the prosecution make such procedural decisions at the pre-trial investigation stage, which gives rise to discussions on the part of the defence, whose representatives continue to actively argue that it is unlawful to adopt such a criminal procedural decision as a ruling on the recognition of material evidence. The purpose of this article is to analyse the legal phenomenon of criminal procedural decisions made at the pre-trial investigation stage by investigators, detectives, interrogators, and prosecutors in the form of rulings recognising material evidence, and to clarify the approach taken in this area by national courts and the European Court of Human Rights. Taking into account the stated objective of the article, based on the application of the analysis method, the current criminal procedural legislation of Ukraine, certain provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine of 1960, and the practice of national courts of first instance were analysed. The scientific opinions of individual scholars on the necessity of adopting such a criminal procedural decision in the form of a ruling on the recognition of material evidence were examined, which provided grounds for defining the place of such a legal phenomenon in the system of legal knowledge. In addition, based on a comparison, a study was conducted of the ECHR's practice in determining the standards of legality and proportionality of seizing property from a person as material evidence during a pre-trial investigation in criminal proceedings and determining the importance of the impact on the practice of making criminal procedural decisions in criminal proceedings at the national level. The study provides grounds for asserting that, at present, there is no consensus among scholars and practitioners regarding the interpretation of certain provisions of the CPC of Ukraine. In addition, there remain certain problems in understanding the essence of criminal procedural decisions taken by the

prosecution at the pre-trial investigation stage, which is a basis for further research and regulation of the content of certain provisions at the legislative level.

Keywords: resolution (resolution) on recognition as material evidence; criminal procedural decision; prosecution; pre-trial investigation; seizure of property.

Вступ

Постанова, як кримінальне процесуальне рішення є одним із процесуальних документів, що складається слідчим, детективом, дізнавачем або прокурором із різних процесуальних питань упродовж всієї стадії досудового розслідування. Постанова – це владне волевиявлення уповноважених суб'єктів, що наділяється імперативною ознакою та породжує нові процесуальні зв'язки в межах кримінального провадження на стадії досудового розслідування, зобов'язує учасників до виконання (чи, навпаки, забороняє) певних процесуальних дій. Прийняття кримінального процесуального рішення у формі постанови слідчим, детективом, дізнавачем або прокурором також може бути підставою для отримання нових, підтвердження або спростування вже наявних фактичних обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для ефективності здійснення досудового розслідування. Окрім того, постановою засвідчується законність здійснення окремих процесуальних дій, до яких належить і визнання предметів, речей або документів, за допомогою яких було вчинено кримінальне правопорушення (або що містять ознаки вчиненого кримінального правопорушення), речовими доказами.

Через те що законодавець у ст. 98 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) прямо не закріпив вимогу щодо складення постанови про визнання речовими доказами, на практиці прийняття такого кримінального рішення у формі відповідного документа породжує дискусії і серед науковців, і серед практиків. Більшість дискусійних питань практичного спрямування щодо законності складення такої постанови породжують переважно практикуючі адвокати. Натомість, слідчі керуючись положенням, що закріплено у ст. 110 КПК України стосовно того, що всі рішення слідчого (детектива), дізнавача, прокурора приймаються у формі постанови, складають цей процесуальний документ, адже визнати предмети, речі або документи, що вилучаються під час проведення процесуальних дій, означає, що вони мають набути відповідного статусу, що підтверджує законність їх вилучення, а також вирішити подальшу долю таких об'єктів щодо їх належної схоронності, зберігання та подальшої можливості здійснювати доказування за допомогою проведення експертиз, в яких такі речі, предмети або документи можуть бути об'єктами дослідження або використані як експериментальні зразки.

Саме тому метою статті є розгляд основних проблем, що стосуються прийняття такого кримінального процесуального рішення щодо визнання речовими доказами, що приймається у формі постанови, а також наукових підходів, практики національних судів та окремих рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що дають можливість розв'язати окремі спірні питання.

Огляд літератури

Проблеми прийняття кримінальних процесуальних рішень у кримінальному провадженні під час досудового розслідування привертала увагу багатьох вітчизняних дослідників, адже за допомогою прийняття своєчасного, належного рішення відбувається встановлення таких фактичних обставин у кримінальному провадженні, що стають доказами. Питанням прийняття кримінальних процесуальних рішень у кримінальному провадженні присвятили свої наукові праці такі видатні вчені та сучасні дослідники, як М. І. Бажанов [1], М. Ю. Грошевий [2], О. І. Марочкін [3]. Зокрема, питанням прийняття кримінальних процесуальних рішень щодо визнання об'єктів речовими доказами, що були предметами вчинення кримінального правопорушення або містили на собі сліди вчиненого кримінального правопорушення, присвячували свої дослідження сучасні видатні науковці, професори, серед яких необхідно виокремити О. Г. Шило [4], Л. М. Лобойка [5], В. В. Вапнярчука [6], М. Є. Шумила [7].

Матеріали та методи

Обрана тема статті та визначення основної мети стосовно розгляду дискусійних питань щодо прийняття такого кримінального процесуального рішення слідчого, детектива, дізнавача, прокурора (тобто сторони обвинувачення), як постанова про визнання речовими доказами, зумовило здійснити комплексний підхід до застосування методів наукового пізнання. Так, методологічною основою дослідження є метод аналізу, що покладено в основу вивчення положень чинного кримінального процесуального закону 2012 р. та процесуального законодавства 1960 р., що втратило чинність. Також на підставі аналізу було вивчено ухвали слідчих суддів. За допомогою формально-юридичного методу досліджено позиції інших науковців щодо необхідності прийняття такого кримінального процесуального рішення, як постанова про визнання речовими доказами, це дало можливість визначити місце цього правового явища в системі юридичних знань. Зокрема, застосування порівняльного методу дозволило проаналізувати практику ЄСПЛ щодо визначення стандартів законності та пропорційності вилучення майна в особи під час досудового розслідування та їх вплив на практику прийняття кримінальних процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Результати та обговорення

Будь-яка діяльність слідчого, детектива, дізнавача, прокурора, у кримінальному провадженні під час здійснення досудового розслідування, має знаходити своє закріплення та відображення у кримінальних процесуальних документах. Відображення у кримінальних процесуальних документах інформації різного роду здійснюється у двох напрямках: 1) безпосереднє відображення ходу та результатів проведення процесуальних дій у протоколах; та 2) відображення змісту прийнятого рішення як мети здійснення конкретної процесуальної діяльності. До останніх, відповідно до ст. 110 КПК України законодавець відносить прийняття рішень слідчого (детектива), дізнавача та прокурора у формі постанови (ч. 3 ст. 110 КПК України) та складення обвинувального акта (ч. 4 ст. 110 КПК України). Порівнюючи ці кримінальні процесуальні рішення, варто зазначити, що обвинувальний акт є завершальним документом кримінального провадження, що складається у зв'язку із закінченням досудового розслідування (що свідчить про зібрану вже достатню кількість доказів) та, після ознайомлення підозрюваного з цим документом він направляється до суду. У формі постанови можуть прийматися кримінальні процесуальні рішення не тільки про припинення досудового розслідування, а й абсолютно різного роду у великій кількості інші, не менш важливі (а подекуди визначальні), кримінальні процесуальні рішення у кримінальному провадженні, за допомогою яких відбуваються отримання нової інформації (фактичних даних), перевірка та підтвердження чи спростування вже наявних фактичних даних, що були встановлені раніше.

Варто зауважити, попри відсутність чіткого термінологічного визначення терміна «постанова», у сучасних практичних працівників та науковців розуміння сутності означеного кримінального процесуального рішення не викликає дискусії. Адже, поряд із законодавчим визначенням, що «процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду» (ч. 1 ст. 110 КПК України) [8] та, зокрема, аналізу ч. 5 ст. 110 КПК України очевидно, що постанова – це кримінальне процесуальне рішення слідчого, детектива, дізнавача, прокурора, що знаходить своє документальне вираження на офіційному бланку, в якому через коротке викладення наявних у кримінальному провадженні фактичних обставин формулюється висновок щодо необхідності здійснення передбачених кримінальним процесуальним законодавством дій або, навпаки, формулюється твердження про заборону їх виконання через обґрунтування, та в межах норм процесуального законодавства, що, у свою чергу, породжує певні процесуальні зв'язки або факти, за допомогою чого уповноважені

суб'єкти сторони обвинувачення можуть отримати нові фактичні обставини, перевірити або спростувати раніше здобуті.

Окрім того, слід звернути увагу, що за власною назвою у кримінальному провадженні може бути складено велику кількість постанов: «про призначення слідчого / групи слідчих у кримінальному провадженні», «про об'єднання / виділення матеріалів кримінального провадження», «про огляд трупа, пов'язаного з ексгумацією», «про закриття кримінального провадження» тощо.

Однак слід констатувати, що попри відсутність у цьому питанні суттєвих дискусій, все одно залишається спірним питання щодо складення слідчим, прокурором постанови про визнання об'єктів (що вилучаються у кримінальному провадженні, зокрема, найчастіше, під час огляду місця події) речовими доказами.

Аналіз національного законодавства та судова практика

Зважаючи на положення ч. 1 ст. 98 КПК України, яким закріплено, що «речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінальних протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення» [8], можна зробити висновок про відсутність прямої вказівки законодавця на можливість прийняття рішення слідчим, прокурором у формі постанови щодо визнання таких об'єктів «речовими доказами». Проте, аналізуючи попереднє кримінальне процесуальне законодавство 1960 р., зокрема, у ст. 78 якого було закріплено, що «речовими доказами є предмети, які були знаряддям вчинення злочину, зберегли на собі сліди злочину або були об'єктом злочинних дій, гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом, і всі інші предмети, які можуть бути засобами для розкриття злочину і виявлення винних або для спростування обвинувачення чи пом'якшення відповідальності», що мали бути «уважно оглянуті, по можливості сфотографовані, докладно описані в протоколі огляду і приєднані до справи *постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора* або ухвалою суду. Речові докази зберігаються при справі, за винятком громіздких предметів, які зберігаються в органах дізнання, досудового слідства і в суді або передаються для зберігання відповідному підприємству, установі чи організації» (ст. 79 КПК 1960 р.) [9]. Попередньо можна висувати, що сторона обвинувачення, в особі слідчого, детектива, дізнавача, прокурора, начебто за аналогією процедури

вилучення речей за часів дії кримінального процесуального законодавства, застосовує вилучення речей через прийняття кримінального процесуального рішення у формі постанови. Але така позиція буде хибною.

Варто звернутися до інших чинних нормативно-правових актів та безпосередньо спробувати з'ясувати сутність процедури й мету вилучення матеріальних об'єктів, що стосуються кримінального провадження, та спосіб і цілі зберігання таких об'єктів. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України», «вилучені (отримані) стороною обвинувачення речові докази зберігаються разом з матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, дізнавача, який здійснює таке провадження» (п. 7) [10]. Матеріальні об'єкти, що стосуються кримінального провадження, можуть вилучатися у зв'язку з проведенням слідчих (розшукових) дій або застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, тимчасового вилучення майна. Здійснення указаних процесуальних дій дає можливість слідчому, детективу, дізнавачу, прокурору дійти висновку, що виявлені під час проведення означених дій матеріальні об'єкти можуть бути визнані не просто речовими доказами, що містять на собі сліди вчиненого кримінального правопорушення або були безпосереднім об'єктом його вчинення, а також за допомогою таких об'єктів може бути підтверджено, спростовано раніше виявлені фактичні обставини або з'ясовані нові фактичні обставини у зв'язку з тим, що ці об'єкти можуть служити порівняльними зразками для проведення експертних досліджень. У випадку, коли такі вилучені предмети, документи не являють собою майно особи, що може бути відчуженим, прихованим, пошкодженим, зіпсованим, знищеним, перетвореним, а окрім того, не забезпечує мету, що передбачена ч. 2 ст. 170 КПК України, то вони, після вилучення, мають зберігатися за встановленими законодавством правилами особою, яка здійснює кримінальне провадження та є відповідальною за збереження таких вилучених об'єктів.

За своїм змістом виявлення таких об'єктів, їх вилучення, засвідчення у відповідному протоколі проведеної процесуальної дії підводить слідчого, детектива, дізнавача або прокурора до розуміння того, чи мають такі об'єкти бути вилучені в особи у зв'язку із необхідністю накладення арешту на ці об'єкти як майно особи, або вони можуть бути використані стороною обвинувачення для забезпечення доказування у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. У свою чергу, таке осмислення слідчим, детективом, дізнавачем або прокурором і являє собою прийняття відповідного кримінального процесуального рішення. Оскільки законодавець у ст. 98 КПК України чітко не закріплює необхідність складення відповідного процесу-

ального документа, що засвідчує необхідність вилучення таких матеріальних об'єктів як речових доказів, але, у свою, чергу, розуміння необхідності вилучення таких об'єктів і є кримінальним процесуальним рішенням, яке відповідно до ч. 3 ст. 110 КПК України і має прийматися у формі постанови. Це підтверджується кореляцією відповідних норм між собою.

Із приводу необхідності складення такої постанови, свого часу також наголошувала О. Г. Шило, звертаючи увагу, що під час здійснення огляду об'єктів, що мають на собі ознаки речових доказів, слідчий або прокурор залучають такі об'єкти до кримінального провадження відповідною постановою, «закон не передбачає складення окремої постанови про залучення до кримінального провадження предметів як речових доказів. Втім складання слідчим, прокурором такої постанови забезпечує визначеність у цьому питанні, тому з урахуванням ч. 3 ст. 100 КПК вбачається доцільним» [4, с. 81].

Аналізуючи сучасні дискусії з приводу необхідності винесення постанови слідчим (детективом), прокурором про визнання об'єктів речовими доказами, можна констатувати, що науковці та практики, які тією чи іншою мірою займалися дослідженням означеного питання та намагалися розв'язати розглядувані проблеми, створили (породили) два абсолютно протилежні підходи. Прибічники одного з підходів, вважають, що винесення постанови, що є предметом нашого дослідження, є обов'язковою та необхідною процесуальною дією слідчого (детектива), дізнавача, прокурора [6; 4; 11 та ін.]. Прихильники іншого, навпаки, вважають складення вказаної постанови зайвою й такою, що не відповідає вимогам сучасного кримінального процесуального законодавства [5; 7].

Тож, урахуовуючи наукові погляди, можна дійти висновку, що все ж таки більшість вчених наголошують на необхідності прийняття такого кримінального процесуального рішення щодо визнання речовими доказами у формі постанови. Окрім того, здійснюючи аналіз судової практики, можна дійти висновку, що судді під час вирішення питання щодо накладення арешту на майно або скасування такого арешту вимагають від суб'єкта подання клопотання як обов'язкового елемента доведення обґрунтування того, що речі були вилучені як речові докази. Так, зокрема, розглядаючи одне з клопотань, суддя указав, що разом із клопотанням про вирішення долі речових доказів було надано як додаток постанову про закриття кримінального провадження, але звернув увагу на відсутність постанови про визнання речей речовими доказами, указавши, що «клопотання обґрунтовується тим, що кримінальне провадження закрито, тому потрібно вирішити долю речових доказів. Проте, на підтвердження того, що за кримінальним провадженням наявні будь-

які речові докази, не додано жодних документів. Відсутня постанова про визнання речей речовими доказами, відсутні докази на підтвердження місця зберігання речових доказів» [12]. Схожого висновку доходить суддя іншого суду, указуючи в ухвалі, що «в матеріалах клопотання відсутня відповідна постанова про визнання вилучених речей речовими доказами у кримінальному провадженні, а також відповідне процесуальне рішення про накладення арешту на таке майно, на яке посилається у своєму клопотання сторона захисту» [13]. В іншому провадженні слідчий суддя, розглядаючи клопотання про надання дозволу на знищення речових доказів у кримінальному провадженні, зберігання яких через громіздкість створює труднощі та потребує витрат із забезпечення спеціальних умов зберігання, звертає свою увагу на наявність постанови про визнання речей речовими доказами, що підтверджує законність їх вилучення, але піддає сумніву мотивування детектива, який звернувся з відповідним клопотанням та прийняв рішення, враховуючи можливість та необхідність використання речових доказів під час їх дослідження, що відповідає цілям забезпечення кримінального провадження [14].

На підставі викладеного слід констатувати, що наявність постанови про визнання речей, предметів речовими доказами у кримінальному провадженні є обов'язковим кримінальним процесуальним документом, а для слідчого, детектива, дізнавача або прокурора – є обов'язком для прийняття кримінального процесуального рішення.

Аналіз рішень Європейського суду з прав людини

На необхідність наявності документів, якими посвідчується вилучення в особи речей, у межах кримінального провадження, свідчить і практика ЄСПЛ. Хоча ЄСПЛ прямо не наголошує, що представники держави зобов'язані складати відповідні процесуальні документи, але указує у своїх рішеннях, що втручання у право людини у користування, володіння та розпорядження її майном має відбуватися державою виключно на законних підставах.

Як відомо, національні суди мають застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику ЄСПЛ як джерело права, що прямо передбачено ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [15], тому вважаємо за потрібне проаналізувати окремі рішення Суду з означеного питання. Водночас потрібно зважати, що стосовно порушень вилучення державою (в особі слідчого, детектива, дізнавача, прокурора) в особи майна в межах здійснюваного досудового розслідування у кримінальному провадженні, ЄСПЛ виявляє саме порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Так, одним із найвідоміших рішень, щодо вилучення майна та використання його як доказу у кримінальній справі (на момент вирішення питання діяв кримінально-процесуальний закон 1960 р.) є справа «Зосимов проти України», в якій заявник скаржився на те, що «працівники міліції незаконно провели обшук в його офісі, автомобілі та гаражі; вилучили його майно та використали його як речовий доказ у кримінальному провадженні, в якому він не був стороною. Заявник також скаржився на надмірну тривалість провадження та на відсутність у нього ефективних засобів юридичного захисту у зв'язку із зазначеними скаргами та щодо повернення його вилученого майна» [16]. Розглядаючи цю справу, ЄСПЛ виявив порушення ст. 8 Конвенції та дійшов таких висновків. Зокрема, встановивши, що 20 листопада 2002 р. у заявника та його дружини постановою слідчого було вилучено майно, що долучено до справи як речові докази та поміщені на збереження в УДСБЕЗ ГУМВС України в м. Києві до вирішення питання згідно із законом. Проте, ЄСПЛ у п. 74 рішення «Зосимов проти України» зазначає, що «у матеріалах справи відсутні документи, на основі яких можна встановити юридичну підставу вилучення майна заявника. Суд вважає, що вищевикладені міркування, на основі яких Суд дійшов висновку, що огляд офісу, автомобіля та гаража заявника був незаконним у розумінні статті 8, рівною мірою стосуються і цієї скарги. Відповідно, Суд вважає, що вилучення майна заявника було незаконним для цілей статті 1 Першого протоколу» [16].

Виходячи із аналізу змісту цього рішення, ЄСПЛ визначає необхідність, для належного зберігання речових доказів, складення відповідного процесуального документа, яким майно залучається як речові докази, у межах проведення законної процесуальної дії, чи, зокрема, слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії. У свою чергу, можна зазначити, що національні суди дотримуються рекомендацій, що надаються ЄСПЛ, про що може свідчити наведена раніше практика розгляду клопотань щодо вирішення долі речових доказів та вимога суддів щодо наявності в матеріалах кримінального провадження такого процесуального документа, як постанова про визнання речей, предметів, документів речовими доказами, що має бути складена слідчим, детективом, дізнавачем, прокурором.

Схожу думку Суду також знаходимо у справі *Smirnov v. Russia*. Зокрема, у пп. 55, 56 та 57 свого рішення ЄСПЛ наголошує, що першою і найважливішою вимогою ст. 1 Протоколу № 1 є те, що будь-яке втручання державних органів у мирне володіння майном має бути *законним*. Зокрема, п. 2 ст. 1 Протоколу, визнаючи право держав контролювати використання майна, ставить це право в залежність від умови, що воно має здійснюватися шляхом застосування «законів». Крім того, принцип законності передбачає, що

відповідні положення внутрішнього законодавства є доволі доступними, точними та передбачуваними в їх застосуванні. Окрім того, Суд зазначає, що рішення про вилучення комп'ютера ґрунтувалося на положеннях Кримінально-процесуального кодексу РРФСР, що регулюють використання речових доказів у кримінальному провадженні, а тому слідчий мав право на власний розсуд винести постанову про вилучення будь-якого предмета, який він вважав важливим для розслідування. ЄСПЛ визнав, що збереження речових доказів може бути необхідним в інтересах належного відправлення правосуддя. Однак зазначає, що має існувати розумне співвідношення *пропорційності* між засобами, що застосовуються, та метою, якої прагне досягти держава, включаючи заходи, спрямовані на контроль використання майна особи. Ця вимога виражається поняттям *справедливого балансу*, який має бути досягнутий між вимогами загальних інтересів суспільства та вимогами захисту основних прав особи [17].

Отже, важливим при втручанні у мирне володіння майном (тобто вилучення в особи її майна державою в межах розпочатого досудового розслідування, у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення) є врахування критерію законності відповідно до національного законодавства та пропорційності втручання держави у права людини. З аналізу цього рішення стає зрозумілим, що під законністю ЄСПЛ розуміє не тільки можливість чи необхідність вилучення майна, що стосується вчиненого кримінального правопорушення, а також належне засвідчення такого вилучення. Тут варто наголосити, що ЄСПЛ звертає увагу на необхідність доведення (доказування) стороною обвинувачення законності вилучення предметів, речей, що можуть стати доказами, про що так само зазначають окремі вчені у своїх наукових працях [18; 19]. Окрім того, на рівні національного законодавства така законність виявляється в необхідності прийняття кримінального процесуального рішення у формі постанови, що передбачено статтями 98 та 110 КПК України.

Щодо згадуваної у справі *Smirnov v. Russia* пропорційності, слід зазначити, що пропорційність визнається певним напрацьованим ЄСПЛ стандартом, що покликаний забезпечити рівноцінність «застосування примусу або обмеження прав і свобод осіб відносно законної мети таких дій. Під час обрання способу отримання доказів зважуються вагомість доказів, які можуть бути отримані унаслідок таких дій, ризики втрати доказів у разі застосування альтернативних (м'якіших) способів їх отримання, ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення, обставини вчинення якого є предметом досудового розслідування» [20, с. 108]. Тобто відповідний суб'єкт під час здійснення ним відповідної процесуальної дії має переконатися, що виявлені об'єкти (речі, предмети, документи) або були знаряддям вчинення кримі-

нального правопорушення, або мають на собі чіткі сліди, що указують на вчинення за допомогою таких речей злочину чи проступку.

Окрім того, на важливості врахування критерію законності ЄСПЛ також наголошував у справі *Beyeler v. Italy* [21] (пп. 108–114 рішення), визнавши, що основною умовою для визнання втручання сумісним із ст. 1 Протоколу № 1 є його законність, що, у свою чергу, передбачає, що відповідні положення внутрішнього законодавства мають бути достатньо доступними, точними та передбачуваними, а у рішенні у справі *Lithgow and others v. the United Kingdom* указав таке: «...що стосується фрази “згідно з умовами, передбаченими законом”, то вона вимагає, в першу чергу, наявності та дотримання достатньо доступних і достатньо точних внутрішніх правових положень» (п. 110) [22].

Висновки

З урахуванням законодавчої невизначеності та неузгодженості окремих положень, а також дискусій практичної спрямованості, що продовжують існувати, вважаємо за потрібне зазначити наступне.

Відповідно, до ст. 110 КПК України всі рішення слідчого, детектива, дізнавача, прокурора приймаються у формі постанови, за винятком випадків, що передбачені законом. У ч. 2 ст. 84 КПК України законодавець чітко закріплює положення, відповідно до якого визначено, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів, що отримані у передбаченому чинним кримінальним процесуальним законом порядку (ч. 1 ст. 84 КПК України). Визнати предмети, речі або документи, за допомогою яких було вчинено кримінальне правопорушення або що містять на собі сліди його вчинення, і є кримінальним процесуальним рішенням (визнати або не визначати) слідчого, детектива, дізнавача, прокурора, що має прийматися у формі такого процесуального документа, як постанова.

Окрім того, прийняття такого кримінального процесуального рішення саме у формі постанови підтверджується практикою національних судів та ЄСПЛ, що свідчить про необхідність дотримання не тільки прав, свобод, законних інтересів особи, а й безпосереднього дотримання законності процедури втручання держави (в особі слідчого детектива, дізнавача, прокурора) у право людини мирно, законно володіти своїм майном.

Список використаних джерел

- [1] Бажанов М. И. Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном судопроизводстве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Харьк. юрид. ин-т. Харьков, 1967. 34 с.
- [2] Грошев Ю. М. Правові властивості вироку – акту правосуддя : навч. посіб. Харків : Укр. юрид. акад., 1994. 46 с.

- [3] Марочкін О. І. Мотивування процесуальних рішень слідчого : монографія. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2015. 214 с.
- [4] Шило О. Г. Речові докази як процесуальне джерело доказів. *Вісник прокуратури*. 2013. № 6(144). С. 76–83.
- [5] Лобойко Л. М. Співвідношення даних досудового розслідування і доказів. *Право України*. 2014. № 10. С. 82–88.
- [6] Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
- [7] Шумило М. Є. Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі. *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 2. С. 40–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2013_2_10 (дата звернення: 12.11.2025).
- [8] Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 13.11.2025).
- [9] Кримінальний процесуальний кодекс України від 28.12.1960 № 1001-05. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 13.11.2025).
- [10] Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України : Постанова Каб. Міністрів України від 19.11.2012 № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2025).
- [11] Хахуцяк О. Ю. Речові докази у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. *Адвокат*. 2013. № 6. С. 46–48.
- [12] Ухвала Ладижинського міського суду Вінницької області від 28.11.2024 р., судове провадження № 1-в/135/201/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123463991> (дата звернення: 12.11.2025).
- [13] Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 28.05.2024 р., судове провадження № 1-в-639/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119320036> (дата звернення: 12.11.2025).
- [14] Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 17.05.2024 р., судове провадження № 1-кс/947/6395/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119100584> (дата звернення: 12.11.2025).
- [15] Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 02.12.2012 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 12.11.2025).
- [16] Рішення у справі «Зосимов проти України» (Заява № 4322/06) від 07.07.2016 р. (остаточне 07/10/2016). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22tabview%22%3A%22document%22%2C%22itemid%22%3A%22001-192760%22%7D> (дата звернення: 12.11.2025).
- [17] Judgement in case of «Smirnov v. Russia» (Application No. 71362/01) from 07.06.2007. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22languageisocode%22%3A%22ENG%22%2C%22ap-no%22%3A%2271362%2F01%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-80953%22%7D> (last accessed: 12.11.2025).
- [18] Vapniarchuk V. V., Kaplina O. V., Titko I. A., Maryniv V. I., Lazukova O. V. The Burden of Criminal Procedural Proof. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2019. Vol. X, issue 1(39). P. 386–394. [https://doi.org/10.14505/jarle.v10.1\(39\).40](https://doi.org/10.14505/jarle.v10.1(39).40).
- [19] Vapniarchuk V. V., Trofymenko V. M., Shylo O. G., Maryniv V. I. Standards of Criminal Procedure Evidence. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2018. Vol. IX, issue 7(37). P. 2462–2470. [https://doi.org/10.14505/jarle.v9.7\(37\).34](https://doi.org/10.14505/jarle.v9.7(37).34).

- [20] Стандарти досудового розслідування: наук.-практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 256 с.
- [21] Judgement in case of «Beyeler v. Italy» (Application no. 33202/96) from 05.01.2000. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58832%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58832%22]}) (last accessed: 12.11.2025).
- [22] Judgement in case of «Lithgow and others v. the United Kingdom» (Application no. 9006/80; 9262/81; 9263/81; 9265/81; 9266/81; 9313/81; 9405/81) from 08.07.1986. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-57526%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-57526%22]}) (last accessed: 12.11.2025).

References

- [1] Bazhanov, M.I. (1967). *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Doctoral Thesis. Kharkiv: Kharkiv Law Institute.
- [2] Hroshevyi, Yu.M. (1994). *Legal properties of a verdict – an act of justice*. Kharkiv: Ukrainian Law Academy.
- [3] Marochkin, O.I. (2015). *Motivation of procedural decisions by investigators*. Kyiv: National Academy of Public Prosecutors of Ukraine.
- [4] Shylo, O.H. (2013). Material evidence as a procedural source of evidence. *Prosecutor's Office Bulletin*, 6(144), 76-83.
- [5] Loboiko, L.M. (2014). Correlation between pre-trial investigation data and evidence. *Law of Ukraine*, 10, 82-88.
- [6] Vapniarchuk, V.V. (2017). *Theory and practice of criminal procedural evidence*. Kharkiv: Yurait.
- [7] Shumylo, M.Ye. (2013). The concept of "evidence" in the Criminal Procedure Code of Ukraine: an attempt at a critical rethinking of the ideology of the normative model. *Bulletin of the Supreme Court of Ukraine*, 2, 40-48. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2013_2_10.
- [8] Criminal Procedure Code of Ukraine. (April 13, 2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
- [9] Criminal Procedure Code of Ukraine. (December 28, 1960). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>.
- [10] Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1104 "On the implementation of certain provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine". (November 19, 2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text>.
- [11] Khakhutsiak, O.Yu. (2013). Material evidence in the new Criminal Procedure Code of Ukraine. *Lawyer*, 6, 46-48.
- [12] Decision of the Ladizhyn City Court of Vinnytsia Region dated No. 1-В/135/201/24. (November 28, 2024). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123463991>.
- [13] Decision of the Pechersk District Court of Kyiv No. 1-в-639/24. (May 28, 2024). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119320036>.
- [14] Decision of the Kyiv District Court of Odessa No. 1-ks/947/6395/24. (May 17, 2023). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119100584>.
- [15] Law of Ukraine No. 3477-IV "Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms". (December 2, 2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
- [16] Judgement in case "Case of Lithgow and others v. the United Kingdom" No. 4322/06. (July 7, 2016). Retrieved from [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-192760%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-192760%22]}).

- [17] Judgement in case "Smirnov v. Russia" (Application No. 71362/01). (July 7, 2007). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22languageiso-code%22:%22ENG%22,%22appno%22:%2271362/01%22,%22documentcollection-id%22:%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-80953%22>).
- [18] Vapniarchuk, V.V., Kaplina, O.V., Titko, I.A., Maryniv, V.I., & Lazukova, O.V. (2019). The Burden of Criminal Procedural Proof. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 10(1(39)), 386-394. [https://doi.org/10.14505/jarle.v10.1\(39\).40](https://doi.org/10.14505/jarle.v10.1(39).40).
- [19] Vapniarchuk, V.V., Trofymenko, V.M., Shylo, O.G., & Maryniv, V.I. (2018). Standards of Criminal Procedure Evidence. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, X(7(37)), 2462-2470. [https://doi.org/10.14505/jarle.v9.7\(37\).34](https://doi.org/10.14505/jarle.v9.7(37).34).
- [20] Standards for pre-trial investigation. (2024). Kyiv: Yurinkom Inter.
- [21] Judgement in case "Beyeler v. Italy" (Application no. 33202/96). (January 5, 2000). Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-58832%22>).
- [22] Judgement in case "Case of Lithgow and others v. the United Kingdom" (Application No. 9006/80; 9262/81; 9263/81; 9265/81; 9266/81; 9313/81; 9405/81). from 08.07.1986. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-57526%22>).

Галина Миколаївна Гетьман

кандидатка юридичних наук

асистентка кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна

e-mail: g.m.getman@nlu.edu.ua

ORCID 0000-0003-0872-3660

Halyna M. Hetman

Ph.D. in Law

Assistant Lecturer of the Department of Criminal Procedure

Yaroslav Mudryi National Law University

61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine

e-mail: g.m.getman@nlu.edu.ua

ORCID 0000-0003-0872-3660

Рекомендоване цитування: Гетьман Г. М. Постанова про визнання речовими доказами як кримінальне процесуальне рішення. *Проблеми законності*. 2025. Вип. 171. С. 163–177. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.171.343550>.

Suggested Citation: Hetman, H.M. (2025). Resolution on the Recognition of Material Evidence as a Criminal Procedural Decision. *Problems of Legality*, 171, 163-177. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.171.343550>.

Статтю подано / Submitted: 14.11.2025

Доопрацьовано / Revised: 14.12.2025

Схвалено до друку / Accepted: 18.12.2025

Опубліковано / Published: 29.12.2025